



LA CONTEMPORANÉITAT XUETA
Laura Miró Bonnín

SUMARI

Presentació, 7

Els xuetes en la primera meitat del segle XIX, 11

L'antixuetisme en la segona meitat del segle XIX, 15

La perpetuació de l'estigma en el segle XX, 25

Recapitulació, 45

Documents, 49

Cronologia, 56

Bibliografia, 58

1. Presentació

Aquest volum té l'objectiu de sintetitzar un recorregut històric pels esdeveniments que marquen la condició xueta en els segles contemporanis. Fins ara, el tractament de la qüestió xueta s'ha centrat més en una cronologia medieval i moderna, però no hem d'obviar que la marginació exercida sobre un segment social pel fet de portar un cognom dins la sèrie de quinze (Aguiló, Bonnín, Cortès, Fortesa, Fuster, Martí, Miró, Picó, Pinya, Pomar, Segura, Tarongí, Valentí, Valls, Valleriola) ha perdurat fins gairebé l'actualitat. Així doncs, pretenem recuperar l'interès per un tema exclusiu de Mallorca, que no sembla tenir paral·lel a cap altre indret del món, que ni tan sols s'ha repetit a cap altra illa de les Balears.

Per comprendre la qüestió xueta, ens hem de remuntar al seu origen medieval, a la situació especial que visqueren els jueus a Mallorca. La comunitat jueva de Mallorca va conèixer dos moments especialment conflictius en l'edat mitjana: en primer lloc, l'assalt al Call jueu de 1391, que derivà en l'abjuració d'un grup de jueus (entre ells, Jafudà Cresques –cartògraf mallorquí d'origen jueu–, que adoptà el nom de Jaume Ribes) i, més endavant, l'any 1435, la conversió definitiva dels jueus a Mallorca. Des d'aquesta darrera fita, les circumstàncies a l'illa respecte als jueus foren diferents de les de la resta del territori que componia la monarquia hispànica, en què no fou fins a l'any 1492 quan als jueus se'ls presentaren dues alternatives: el baptisme o l'expulsió.

Contràriament a allò que es podria suposar, la conversió dels jueus no acabà amb la conflictivitat, sinó que n'inicià una de nova, ara adreçada contra els conversos i, en un futur, cap als seus descendents, els anomenats xuetes. Malgrat la conversió, a Mallorca els conversos continuaren amb la tendència a la reclusió que havia caracteritzat els seus ascendents per manament de les autoritats. Talment com els jueus, els abjurats de la fe hebrea continuaren desenvolupant el seu dia a dia a la zona del Call.

En aquesta nova fase, hi tingué un paper indiscutible el Sant Ofici del Tribunal de la Inquisició. Mitjançant una butlla pontifícia, els Reis Catòlics dirigiren l'activitat inquisitorial des de 1478 i, després, la centraren en la persecució dels conversos sospitosos d'haver-se convertit per conveniència. Aquest fet tingué un gran impacte a Mallorca, on la Inquisició incrementà la seva activitat sanguinària al final del segle XVII, amb uns Actes de Fe devastadors entre 1678 i 1691. Aquests darrers actes de fe han erigit tres figures històriques rellevants, tres condemnats per la Inquisició que foren cremats de viu en viu pel fet de negar-se a abjurar de la religió jueva abans de la seva execució: els germans Caterina i Rafel Tarongí, i el rabí Rafel Valls.

Lluny d'oblidar aquest estigma, les faccions més poderoses mostraren interès per la seva propagació. Dos elements vetllaren pel manteniment de la marginació: en primer terme, la publicació de *La fe triunfante* del jesuïta Francesc Garau, en què es narraven de manera escabrosa els actes de fe de 1691; després, també s'instal·laren al convent de Sant Domingo unes gramalletes representatives dels condemnats per la Inquisició, amb els seus llinatges. A poc a poc, els més poderosos s'interessaren per eliminar el seu llinatge entre els assenyalats. D'aquesta manera, es va anar configurant la llista dels quinze que avui dia coneixem com a xuetes. Naturalment, hem d'entendre que els cognoms que adoptaren els conversos no es re-dueix als que s'han estigmatitzat. D'altra banda, són habituals en el panorama illenc cognoms de clara ascendència hebrea, com Abraham, Daviu, Duran, Maimó, Salom o Vidal, entre d'altres. Contràriament a allò que ha succeït amb els xuetes, els portadors d'aquests darrers llinatges no han sofert cap mena de menyspreu.

L'estigmatització oficial encetada amb l'activitat inquisitorial generà un odi social cap als descendents de jueus conversos que s'intentà apaivagar al final del segle XVIII. Assenyalarem en aquest sentit la recepció a la cort de Carles III d'uns personatges xuetes que s'erigiren en representants de la comunitat xueta (diputats del Carrer): Tomàs Aguiló, Joan Bonnín, Tomàs Cortès, Francesc For-